

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Richard Swinburne’de Teleolojik Delil ve Tazammunu

Teleological Evidence and Its Insurance According
to Richard Swinburne

Yazar / Author

Osman KARAAĞAÇ

Dr.Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı
Erzincan / TÜRKİYE

osman.karaagac@erzincan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4942-3835>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 25/08/2022

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 29/12/2022

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 20 **Sayı/Issue:** 40 **Sayfa /Page:** 40-71

Atıf/Citation: Karaağaç, Osman. “Richard Swinburne’de Teleolojik Delil ve Tazammunu”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (Aralık 2022), 40-71.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1166756>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Richard Swinburne’de Teleolojik Delil ve Tazammunu

Öz

Tanrı'nın varlığını delillendirme adına farklı yöntemler dile getirilmektedir. Bu yöntemler kimi zaman bir kavram analizi kimi zaman da bir tecrübeden hareket etmektedir. Ancak üzerinde yoğun olarak konuşulan ve farklı açılımları olan yaklaşım, Tanrı evren ilişkisi üzerinden şekillendirilen teleolojik delildir. Teleolojik delil, geçmişte daha ziyade din merkezli ve gözleme dayalı iken günümüzde daha ziyade teknik düzeyde ve bilimsel olarak ele alınmaktadır. Teknolojinin sağlamış olduğu imkânlarla evrenin yapısına yönelik yeni bulgular elde edilmekte ve evrenin bir yaratıcı güç ile ilgili münasebeti tartışılmaya devam etmektedir. Richard Swinburne, evrenin ve insan bedenlerinin Tanrı olmadan meydana gelme ihtimalini imkânsız görmektedir. Swinburne'e göre evren ve insan bedenleri çok hassas bir şekilde ayarlanmıştır. Bu hassas sistemin var olabilmesi için bir üst düzey bilince ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın amacı Swinburne'ün evren ve insan bedenlerinin var oluşlarının yaratıcı bir güçle olan irtibatını değerlendirmek ve teleolojik delil bağlamında dile getirilen farklı yaklaşımları bir bütün halinde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Teleolojik Delil, Richard Swinburne, Düzen, Uyum

Teleological Evidence and Its Insurance According to Richard Swinburne

Abstract

Different methods are expressed in order to prove the existence of God. These methods sometimes act from a conceptual analysis and sometimes from an experience. However, the approach, which has been discussed extensively and has different expansions, is a teleological evidence shaped by the God-universe relationship. While teleological evidence was more religion-centered and observational in the past, today it is handled more technically and scientifically.

With the opportunities provided by technology, new findings about the structure of the universe are obtained and the relationship of the universe with a creative power continues to be discussed. Richard Swinburne considers it impossible that the universe and human bodies could have come into existence without God. According to Swinburne, the universe and human bodies are very finely tuned. A higher level of consciousness is needed for this sensitive system to exist. The aim of this study is to evaluate Swinburne's relationship between the existence of the universe and human bodies with a creative power and to evaluate the different approaches expressed in the context of the teleological evidence as a whole.

Keywords: philosophy of religion, teleological evidence, Richard Swinburne, order, harmony.

Giriş

Tanrı'nın varlığı adına kullanılan en yaygın delil teleolojik delildir.¹ Son zamanlarda Batı'da teleoloji, ince-ayar, akıllı tasarım ve Antropik ilke² olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı nüans farkı olmakla beraber bu anlayışa göre:

1. İçerisinde yaşamış olduğumuz ortamda düzen görünmektedir; ya da düzenlilik hali düzensizliğe oranla daha hâkimdir.

2. Var olan bu düzenlilik hali bir gayeye hizmet etmektedir. Bu da yaşamın sürekliliğini sağlamaktadır.

3. Düzen ve gaye kendi başına olamayacağına ve bunu cansız maddenin kendisi gerçekleştiremeyeceğine göre bunu onlara yaptıran bir güç olmalıdır.

4. Bu da ancak her şeye gücü yeten bir varlık olan Tanrı'dır.³

¹ Mehmet Sait Reçber, "Tanrı'nın Varlığının Delilleri", *Din Felsefesi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 135.

²Richard Swinburne, *The Existence of God* (Oxford: New York: Clarendon Press; Oxford University Press, 2004), 184; Robin Collins, "Evidence for Fine -Tuning", *God and Design*, ed. Neil A Manson (New York: Routledge, 2003), 178; Fredeich Tennant, *Philosophical Theology* (New York: Cambridge University Press, 1928), 79.

³ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2007), 60;

Her felsefik yaklaşımın olduğu gibi teleolojik delilinin temellerini de Antik Yunan'da görmekteyiz. Bu dönemde, Doğa Filozoflarının evren ve varlık kavramı üzerine yapmış oldukları tartışmaların temelini iki kavram oluşturmaktadır: Kaos ve kozmos.⁴ Ateist filozoflar âlemin bir kaos sonucu tesadüfen ya da nedensellik ilkesi gereği sebep-sonuç ilişkisi bağlamında oluştuğunu iddia ederken, evrenin bir amaç doğrultusunda maksatlı bir şekilde var edildiğini iddia eden teist filozoflara göre ise evren Tanrı tarafından oluşturulmuş bir yapıdır.⁵

Antik Yunan'da, evrenin bir tasarım sonucu meydana getirildiğini iddia en önemli isimlerin başında Platon (Ö. M.Ö, 347) gelmektedir. Platon gençlik yıllarında her şeyin nedenini sorguladığını, onların nasıl var olduklarını, nasıl/niçin yok olduklarını, evrendeki bu güzelliğin ve uyumunun nedenini araştırdığını ifade etmektedir.⁶ Platon'a göre: i) Evren sonradan meydana gelmiştir ve bunun bir nedeni vardır. ii) Bu neden akıllı olmak zorundadır. iii) Bu sebeple evren estetikdir. Çünkü estetik, akıllı bir varlığın tasarımı olabilir. Bu da evreni var eden ve şekil veren varlık Demiurg yani Tanrı'dır.⁷ Akıllı bir Tanrı'nın varlığına işaret eden ilk filozof Platon'dur.⁸ Platon, evrenin ve insanın var oluşuna dair şöyle bir yaklaşım sergilemektedir:

“Oluşla evreni yaratanın, onları neden yarattığını söyleyelim. Yaratan iyiydi, iyi olanda da hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs duymadığından her şeyin de elden geldiğince kendisine benzemesini istedi. Bilge insanların kanısına göre oluşan evren düzeninin en esaslı ilkesi bu-

Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Adres Yayınları, 2009), 277.

⁴ Ian G Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma Ayrışma Uzlaşma*, çev. Mübariz Camal - Nebi Mehdi (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 69-74.

⁵ Cafer Sadık Yaran, *Klasik Metinlerle Din Felsefesi* (Samsun: Etüt Yayınları, 1997), 41.

⁶ Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 99.

⁷ Platon, *Timaios*, çev. Erol Güneş - Lütfi Ay (İstanbul: MEB Yayınları, 1997), 47.

⁸Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna - Saffet Babür (İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2012), 387.

dur, biz de bu kanıyı güvenle paylaşabiliriz. Gerçekten, Tanrı her şeyin elden geldiğince iyi olmasını, kötü olmasını istediğinden, devinimsiz olmayan, kuralsız düzensiz bir devinim içinde olan, gözle görünen şeylerin bütünü ald; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu. Ama her şeyden üstün olanın yaratacağı nesnenin, en güzel nesne olmamasına olanak yoktu ve yoktur. Biraz düşününce, gözle görünecek biçimde yaratılmış şeylerden, hiçbir zaman zekâsı olan bir bütünden daha güzel, zekâsız bir bütün çıkamaz kanısına vardı. Bundan başka, hiçbir varlıkta ruh olmayınca zekâ bulunamayacağını da anladı. Bu düşüncenin sonunda zekâyı ruha, ruhu da bedene koydu ve evrene özü bakımından olabildiğince iyi bir yapıt yaratmasına biçim verdi. İşte bu temelin, yakın düşünüşe göre gerçekten bir ruhu, bir zekâsı olan bu evrenin, bu canlı varlığın, Tanrı kayrasıyla yaratıldığını söylemek gerekir.”⁹

Evrenin bir rastlantı sonucu meydana geldiği düşüncesine karşı çıkan bir diğer filozof Aristoteles'tir. Aristoteles (Ö.M.Ö,322), Tanrı'yı hareketsiz hareket ettirici olarak tanımlamaktadır. Ona göre içinde yaşadığımız evren vardır ve gerçektir. Hareket ya kendiliğindedir ya da dış bir güç iledir. Cansız ve ruhsuz bir nesnenin kendi kendine hareket veremeyeceğine göre bu hareketi sağlayan Tanrı/Tanrılardır.¹⁰

Aristoteles'e göre evrenin oluşumunda talih ya da rastlantı da bir neden olarak gösteriliyor. Oysaki hiçbir şey şans eseri ya da rastgele meydana gelmez. Örneğin canı sıkıldığı için çarşıya çıkan birinin karşılaşmayı ummadığı bir arkadaşıyla karşılaşması şans eseri değildir. Zira bu durum ya her ikisinin can sıkıntısını aynı

⁹ Platon, *Timaios*, 29.

¹⁰ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1993), 190.

mekânda giderme düşüncesinin denk gelmesi ya da herhangi birinin alışveriş yapma düşüncesiyle diğerinin can sıkıntısını giderme düşüncesinin bir araya gelmesinden ibarettir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Her ikisinin de farklı gerekçelerle de olsa aynı noktaya sevk eden bir etken vardır. İki insanın bir araya gelmesinde dahi bir rastgelelik olmazsa birilerinin evrenin tamamının rastgele oluştuğunu düşünmesi çok şaşırtıcı görünmektedir. Basit bir tohumda kendi özünün dışında bir yapının oluşmaması dikkate alındığında görülecektir ki hiçbir şey rastgele ve beklenmedik bir şekilde meydana gelmiyor.¹¹ Talihe bağlı olarak meydana gelen şeylerin nedenlerinin ve sonuçlarının belirsiz olması kaçınılmazdır. Talihi ve şans ilineksel anlamda bir neden değildir. Bu yaklaşıma göre mimarın bizzat işbaşında görmediğimiz bir evin yapıcısının bir flütçü olma ihtimali de sözkonusu olabilir.¹²

Marcus Tullies Çiçero (M.Ö,106-43) ise eğer doğada insan zihninin, aklının, yeteneğinin ve gücünün yapamayacağı bir şeyler varsa, bunu yapanın kesinlikle insandan daha üstün olması gerektiğini ifade eder. İçerisinde yaşadığımız şu evreni ve içerisinde yaşadığımız şu dünyayı ve canlı, cansız herhangi bir varlığın bir benzerini bir insanın meydana getirmesi imkânsızdır. Eğer insan bu evrenin en akıllı varlığı olarak bunu gerçekleştiremiyorsa o zaman bunu yapan insanüstü bir varlık olmalıdır. Sırf bir inat uğruna -O'nu görmediği için- Tanrı/ların varlığını kabul etmemek bir budalalıktır. Kimse mimarı görülmediği için büyük ve güzel bir evin kendi kendine ya da evin içerisinde bulunan fareler tarafından inşa edildiğini iddia edemez.¹³ Yeryüzündeki bütün olup bitenler akıllı bir tasarımcının varlığını işaret etmektedir. Toprağın altına atılan tohumların çürüyüp yeniden şekil alıp yeşermeleri, hayvanların vücut yapıları ve ona göre beslenme şekilleri ve içerisinde yaşadıkları doğal çevreyle

¹¹ Aristo, *Fizik*, 70,71.

¹² Aristo, *Fizik*, 75.

¹³ Marcus Tullius Cicero, *Tanrıların Doğası*, çev. Çiğdem Menzilioğlu (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012), 181.

uyumları ve insan için ortaya koymuş oldukları ürünlere bakınca bunların akıllı bir tasarımcı olmadan gerçekleşmesini düşünmek imkânsızdır.¹⁴

Ortaçağda Hıristiyan inancının sistematize edilmesinde önemli rol oynayan Thomas Aquinas'a (1225-1274) göre ise Tanrı'nın varlığını ispatlamanın beş yolu vardır. Bunlar: 1. Hareket etmeyen hareket ettirici, 2. İlk neden delili, 3. İmkân delili, 4. Varoluş dereceleri delili, 5. Tasarım delilidir. Ona göre:

“Dünyanın düzenli işleyişinden beşinci yol çıkmaktadır. Biz zeki olmayan ancak bir amaca doğru hareket eden doğal cisimler görmekteyiz. Bu durum onların daima ya da genel olarak işlevsel olduklarının veya en mükemmel bir amacı elde etmek için hareket ettiklerinin göstergesidir. Şimdi okun okçu tarafından hedefe atılması gibi bir zekâyâ sahip olmayan ve bilgi ve zekâ sahibi bir varlık tarafından yönlendirilmeyen bir şey amacına doğru hareket edemez. Bu sebeple açıktır ki bütün doğal şeyleri kendi amaçlarına doğru yönlendiren zekâ sahibi bir varlık bulunmaktadır. Biz buna Tanrı diyoruz.”¹⁵

Aquinas'a göre içerisinde yaşamış olduğumuz yapı kusursuz bir şekilde işlemektedir. Her bir unsur bir gaye ve amaca hizmet etmektedir. Bu da bir yaratıcının varlığına delalet etmektedir.

Modern dönemlerde teleolojik delil hakkında yaklaşımlarda bulunun isimlerden biride Richard Swinburne'dir. Swinburne, özellikle “*Existence of God*” adlı eserinde Tanrı'nın varlığına yönelik dile getirilen yaklaşımları irdelemektedir. Bir ara popüleritesini kaybettiği iddia edilse de son zamanlarda yoğun olarak değerlendirilen teleolojik delil ve tazammunlarının daha iyi anlaşılması açısından dile getirilen yaklaşımların birlikte değerlendirilmelerinin faydalı olacağı

¹⁴ Cicero, *Tanrıların Doğası*, 288,89.

¹⁵ Thomas Aquinas, *Summa Theologia*, çev. by Fathers of the English Dominican Province, (Ohio: Public Domain, 1947), 16.

kanaatindeyiz.

1.Richard Swinburne'de Teleolojik Delil

Swinburne'e göre mekânsal düzen ile zamansal düzen arasında sıkı bir ilişki vardır. Var olan her şey, ardışık bir düzen içerisinde hareket etmektedir. Bu düzen tüm yolları dik açılarla birbirine bağlanan bir kasaba veya yazarların isimlerinin alfabetik sıralamasına göre dizilmiş bir kütüphane görünümünü vermektedir. Aynı zamanda karşılıklı dans eden iki kişinin ayak ritmine uyması gibi tüm varlıklar ahenk ve uyum içerisinde birbirini takip etmektedir. Evrende insanlar ve diğer cisimler tarafından üretilmemiş bir düzen vardır. Doğa yasalarında düzenli ardışıklıkların bir zamansal bir düzeni vardır. Evrende var olan bu yasalar bir düzeni gerektirmektedir. Normal şartlarda böylesine devâsa bir yapının kaotik bir görünüm arz etmesi gerekir. Birtakım karmaşık ve eksik gibi görünen durumlar var olsa da hem evrenin unsurlarının hem de insan ve hayvan bedenlerinin organlarının ardışık bir vaziyette birbirlerine yardım etmeleri bir düzenin göstergesidir. Swinburne, modern zaman düşünürlerinin ve bilim insanlarının Tanrı hipotezine olduğundan fazla odaklanmaları gerektiğini ifade etmektedir. Zira evrenin ve yaşamın sırları güçlü bir yaratıcının varlığı ile çözülecektir. Peygamber Yeremya, yaratıcı fikrinin sorgusuz sualsiz kabul edildiği bir dönemde yaşamıştır. Yeremya sadece Tanrı'nın iyiliğini anlatmadı. Aynı zamanda o Tanrı'nın gücünün ve kudretinin sınırsızlığını da vurguladı. Tanrı'nın yaratışına sınır çekilmesine "göklerin ordusu numaralandırılmaz, denizlerin kumu sayılmaz." diyerek Tanrı'nın gücünü ve kudretinin sınırsızlığını delillendirmeye çalışmıştır.¹⁶

Swinburne'e göre Aquinas ortaya koymuş olduğu beşinci yol ile doğanın rehberliğinden hareketle bir farkındalık oluşturmaya çalışır. Çünkü farkındalık, amaç ve gayenin olduğu durumlar için söz konusudur. Amaç ve gayenin olmadığı yerde tesadüf ve şans

¹⁶ Swinburne, *The Existence of God*, 153.

hâkimdir. Örneğin bir ok, okçu gerektirir. Okçu olmadan bir okun kendi kendine fırlayıp hedefi vurduğu vâki değildir. Doğadaki her şey de ok mesabesindedir. Hedefe ulaşmak için bir okçuya ihtiyaç duyar. Aquinas'ın beşinci yolu ya da başka tümdengelimli bir argüman zamansal düzenden daha açık görünmüyor. Tümdengelimli yöntemler genel anlamda doğru olsa da genel kaidenin aksine durumların var olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla farklı oranlarda da olsa varlığa delalet eden şeyler olabildiği gibi yokluğa delalet eden şeylerde olabilir. Bu yüzden öncelenmesi gereken şey zamansal düzenin Tanrı inancı ile uyumunu göstermeye çalışmaktır.¹⁷

David Hume (1711-1776), zamansal düzenin tümeravımsal bir yöntem olarak ortaya konulmasını üç açıdan eleştirir. Birincisi, zamansal düzenin Tanrısal olmaktan öte insanî bir yaklaşım olduğu yönündedir. Yani ortada herhangi bir düzen yoktur. Bu sadece insan zihninin alışkanlıklarından ve tecrübelerinden ibarettir. Düzen gibi görünen şey sürekli birliktelikten kaynaklanan bir göz yanılmasıdır.¹⁸ Ancak Swinburne'e göre dünyadaki düzen insan zihninin kavrayamayacağı bir derinliğe sahiptir. Bugün doğa yasaları olarak kabul edilen şeyler geçmişte var olmuş, halde devam eden ve gelecekte de devam edecek olan sistemlerdir. Dolayısıyla evrende bir düzenin olmadığını iddia edenler evrensel yasaların varlığını kabul ederek dolaylı olarak evrende bir düzenin var olduğunu kabul etmiş oluyorlar.¹⁹

İkincisi, var olmak ve dünyayı gözlemlenenin yegâne yolu hem dünyamızda hem de bedenimizde bir düzenin olması gerekir. Dünyada olması gerekenden daha fazla bir düzen vardır. Swinburne evrende bir düzenin var olduğunu delillendirmek için bir kart karma makine örneği vermektedir. Bu örneğe göre: Bir deli öldürmek istediği kurbanını kaçıtır ve bir kart karma makinesinin içerisine

¹⁷ Swinburne, *The Existence of God*, 154.

¹⁸ David Hume, *İnsanın Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergün Baylan (Ankara: BilgeSu, 2009), 71.

¹⁹ Swinburne, *The Existence of God*, 155.

hapseder. Daha sonra kurbanıyla bir pazarlık yapar. Kurbanına on deste karttan oluşan bir kart bloku sunar. Çektiği her destenin kalp asını çekmesi gerektiğini ifade eder. İstenilen kart çekilmediği takdirde bir patlamanın olacağını ve öleceğini söyler. Kurban her çekişinde büyük bir heyecan ve korku içerisinde sonucu bekler. Birinde olmasa da diğerinde ölüm kaçınılmaz görünmektedir. Zira o kadar kartın içerisinde tam isabet imkânsız görünmektedir. Ancak ne gariptir ki çekmiş olduğu tüm kartlar gelmesini istediği kartlardır. Kurban bu işte bir iş var diyerek kartların ayarlandığını düşünür. Zira bu kadar tesadüf imkân dâhilinde değildir.²⁰

Swinburne'e göre evrenimizde zamansal ardışıklık kendisini iki şekilde göstermektedir. Olayların %97'sinde olağanüstü bir düzenlilik vardır. Bu olağanüstü düzen üst düzey eğitim almamış sıradan insanlar tarafından bile gözlemlenmektedir. Örneğin sulanan tohumların bitkiye dönüşmesi, bir iki ay yeme ve içme faaliyeti gerçekleştirilmeyen insanların ölmesi, zehirli mantarın öldürücü etkiye sahip olması, gece ve gündüzün, mevsimlerin birbirini takip etmesidir. Diğer taraftan ancak bilim insanları tarafından keşfedilebilen olağanüstü düzen vardır. Atomların moleküller halindeki kombinasyonları, katı nesnelere zaman içerisinde yaşamış olduğu kimyasal yasalar, atomları oluşturan elektronlar, proton ve nötronlardan oluşan fiziksel yasalardır.²¹

Diğeri ise Kuantum Teorisi ve Genel Görelilik Teorisinin sınırlarını belirleyen yer çekimi, elektromanyetizma, güçlü kuvvet ve zayıf kuvvet yasalarıdır. Fiziksel nesnelere fenomenal dünyadaki tüm davranışları bu kuvvetler aracılığı ile gözlemlenir. Bu kuvvetler güvenilir veriler sunar. Ancak her zaman için bu güven gerçekleşmeyebilir. Binalar, köprüler ve ağaçlar normalde hareketsiz dururlar fakat bazen hiç hesapta olmaksızın yıkılabilir ve devrilebilirler. Bir bitkinin yetişmesi için bazı şartlar gerekir. Olması gereken şartlar

²⁰ Swinburne, *The Existence of God*, 156.

²¹ Swinburne, *The Existence of God*, 157.

değiştğinde o bitkinin yetiştirme imkânı kalmayacaktır. Dolayısıyla o ürünün yok olması kaçınılmaz olacaktır. Örneğin L yasası C koşullarında işleyebilir. Ateolojik argümana göre L yasasının L1, L2, L3 versiyonları yanısıra C koşullarının C1, C2, C3 oluşur ve bu durum sonsuza kadar devam ederse o zaman ortada bir düzen yok demektir. Bu da ateizm için güçlü bir delil olur. Aksi takdirde L yasasının C koşulları için ayarlandığı gerçeği kabul edilmelidir.²²

İnsanın suladığı tohumların yeşerip bir zaman sonra ürün vereceğini, gecenin gündüzün, kışın ardından baharın geleceğini bilmesi lazımdır. Aynı şekilde mantarların bir kısmının zehirli olduğunu keşfetmesi gerekir. Öğrenmiş olduğu bu gerçeği olumlu ya da olumsuz niyetle kullandığında hangi sonuçlar doğuracağını bilmesi gerekir. Yani zehirli mantarın ölüm riski barındırdığını bilecek bir zihin ve onu yerinden çıkarıp yedirmek istediği kişiye ikram edebilme kabiliyetinin olması gerekir. Bütün bunlar için bilinç ve kararlılık gerekir. Bu da ancak bir düzenle gerçekleşir.²³

Evrende sıcaklık, atomların orta büyüklükteki katı cisimleri oluşturacak şekilde bir araya gelmesini sağlayacak düzeyde düşük olmasaydı madde gaz ve sıvı formunda kalacaktı. Doğa çok karmaşık gibi görünürken aynı zamanda büyük ölçekte basit anlaşılır düzenlilikler oluşturmaktadır. Evrenin sahip olduğu koşullar tek düze olsaydı bu büyük bir kaosa sebebiyet verirdi. Bilim insanları, temel yasalarla temel olmayan yasaları açıklamaya çalışmaktadır. Oysaki evrende bilimin kuşatamayacağı kadar karmaşık bir yapı vardır. Hume'un dile getirmiş olduğu tüm nesnelere doğanın yasalarına uyum sağladıkları düşüncesinin hiçbir temel dayanağı yoktur. Nesnelere, hem temel düzeyde hem de olağanüstü düzeyde elektronlar, pozitronlar, sarkaçlar ve tohum türlerine ayrılmaktadır. Bu türler geçmişte olduğu gibi bugünde daha sonraki zamanlarda da temel işlevlerini yerine getirmeye devam edecektir. Hume'un iddiası doğru

²² Swinburne, *The Existence of God*, 157.

²³ Swinburne, *The Existence of God*, 158.

olarak kabul edildiğinde ortada takip edilebilecek herhangi bir gerçeklik kalmayacaktır.²⁴

Swinburne'e göre Hume'un idda etmiş olduğu Tanrısız evren modelindeki yasalar nesnelere davranışlarını açıklayamazlar. Onu sadece tanımlayabilirler. Hume'a göre evrendeki temel yasa zorunluluktur. Tümeller arasında mantıksal açıdan kabul edilebilecek olumlu ilişkiler mevcuttur. Tüm nesnelere bu ilişkiye uyarak evreni oluştururlar.²⁵

Eğer evren tümellerin birlikteliğinden ibarettir diye bir yaklaşım sergilenecek olunursa o zaman evreni oluşturan tümeller ne şekilde oluştuğularının cevabının da verilmesi gerekir. Bu tümeller neden daha fazla ya da az değildir? Bilinenin dışında başka tümeller de olabilir. Meydana gelen türler evrensel olabildiği gibi evrensel olmayabilir de, hatta bir döneme aitte olabilir. Örneğin cisimlerin kütleleri, uzaklıkları ve aralarındaki çekim kuvveti nesnelere geçmiş davranışlarından çıkarılamayacak kadar karmaşık olabilir. Tümeller arası bağlantının zorunlu bir bağlantı olmadığı basit bir şekilde gösterildiğinde Tanrı'sız bir evrende tümellerin kendiliklerinden birlikteliği düşüncesi de ortadan kalkacaktır.²⁶

Mekânsal düzende 18.yy.da gelinen nokta insanların, bitkilerin ve hayvanların kendi türlerini yeniden üretme gücüne sahip olduğudur. Dünyanın bir sona doğru gittiği kabul edilmektedir. Burada pazılın çözülmesi gereken parçası insanların, hayvanların ve bitkilerin ilk türlerinin nasıl olduğudur. 18.yy. düşünürlerinin dillendirdikleri evrenin sonsuzluğu üzerinden dillendirmiş oldukları evren modelinde insanların, hayvanların ve bitkilerin olmama olasılığı, olma ihtimalinden daha yüksek olmalıdır. Hume'un *Diyaloglar*'da Philo'ya söylettirmiş olduğu düşünceler isabetli değildir.²⁷ Darwin ve taraftarlarının canlılar ve bitkilerin inorganik maddeler-

²⁴ Swinburne, *The Existence of God*, 159.

²⁵ Swinburne, *The Existence of God*, 160.

²⁶ Swinburne, *The Existence of God*, 161.

²⁷ David Hume, *Din Üstüne*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: İmge Yayınları, 1995), 191.

den doğal yollarla türeyebileceği düşüncesi öylesine baskın bir anlayış olmuştur ki teleolojik delil savunucuları dahi geri planda durmak zorunda kalmışlardır. Darwin'in yanıldığı en temel nokta ancak belirli bir tür inorganik maddenin insan bedeninin oluşumuna katkı sağlama ihtimalidir. İlk maddenin doğru olarak sürecin içerisinde yer alması ancak teizmin iddiasıyla izah edilebilir.²⁸

Swinburne'e göre özgürlük açısından hem insanın iyiyi ve kötüyü bilme ve seçebilme kabiliyetinin olması hem de yaşamış olduğu çevrenin insanın irade ve niyetini gerçekleştirebilme şartlarına sahip olması gerekir. Bunun için şu hususların olması kaçınılmazdır:

- 1.Farklı durumları değerlendirebilecek duyu organlarına sahip olmak.
- 2.Duyu organlarının verilerini ahlaki değere dönüştürebilecek bir beyin sistemimin olması.
- 3.Geçmiş olayları dosyalayacak bir hafıza bankasının olması.
- 4.Arzulara yol açan iyilik ve kötülük kavramları üzerinden Tanrı'nın varlığını keşfedebilme imkânı.
- 5.Sahip olduğumuz birçok farklı amacın neden olduğu beyin durumları.
- 6.Bu durumları uzuvlara ve diğer gönüllü hareketlere dönüştürecek bir işlemciye sahip olmak. Örneğin bugün Cuma derken hem dudak hareketlerinin hem de hafta sonu olmanın vermiş olduğu yorgunluğu ve etresi günün tatil olduğu hissini birlikte yaşatacak duyguyu yansıtmasıdır.
- 7.Fiziki durumlarda oluşan belirsizliklerin beyinde de yaşanmasıdır.²⁹

Swinburne'ün teleolojik delil ile alâkalı olarak değerlendirmiş olduğu konulardan biri de kuantum teorisidir. Kuantum teorisi üzerinden evrenin var oluşunun olasılıklara açık olma ihtimalini madeni paranın yazı/tura gelme ihtimali üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre her atışta paranın yazı ya da tura gelme ihtimali 1/2 dir.

²⁸ Swinburne, *The Existence of God*, 167.

²⁹ Swinburne, *The Existence of God*, 169.

1000 kez atış yapıldığında iki taraftan birinin 500 den fazla olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla seçeneklerden birinin birinci olma ihtimali yüksektir. Ancak ihtimal oranı arttıkça aynı sonuca varılma ihtimali azalmaktadır. Swinburne, buradan şöyle bir sonuca varmaktadır: İnsan bedeninde sayısız atom vardır. Bu atomların düzenli bir şekilde anlamsızlıkla sonuçlanma ihtimali çok düşüktür. Sürekli anlamsız ve boş gelme hali dahi bir bilinçliliği gösterir.³⁰

Kuantum teorisi savunucuları, evrenin yapısının belirli bir yapısının olmadığını iddia ediyorsa da insan beyni tutarlı ve anlamlı tavırlar sergilemektedir. Dolayısıyla belirsiz olan bir bütünün içerisinde belirli bir yapının olması insanın fiziksel yasalar tarafından meydana getirilmediğini göstermektedir. Böyle bir durumda özgür olan insanın var olma nedeni olarak Tanrı'nın dışında bir seçenek kalmamaktadır. Tanrı'nın olmadığı savı üzerinden hareket edildiğinde insanın özgürlüğü tartışılmamaktadır. Hatta insanın özgürleşebilmesi için Tanrı'nın varlığı yok kabul edilmektedir. Ancak bu durumda da insanın nasıl bir özgür varlık haline geldiği sorusu cevapsız kalmaya devam edecektir.³¹

Bir diğer husus insanın sahip olduğu ruh ve mental yapıdır. İnsanın bir anlayışa sahip olabilmesi için onun ruhunun ve mental yönünün olması gerekir. Çünkü daha sonraları insana evrilen hayvanların hiçbirisi ruha sahip değildi. Bu konuda herhangi bir tartışma olmadığına göre cevabı arana soru şudur: İnsan hangi süreçte bir ruha sahip oldu? Bilim ruhun evrimin nasıl izah edecek dahası henüz daha dünyaya gelmemiş olan bir hayvan bu evrilmeyi ne şekilde gerçekleştirmektedir.³²

İnanç, bir düşüncenin şekillenmesi sonucu meydana gelir. Hayvanlar ise bazı alt seviyede düşünce işaretleri verirler. Duygu paylaşımında ve iyilik duygusunun gösteriminde memeli hayvanla-

³⁰ Swinburne, *The Existence of God*, 168.

³¹ Swinburne, *The Existence of God*, 169.

³² Richard Swinburne, *The Evolution of the Soul* (Oxford [England]: New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1997), 189.

rın insanlara yakın bir tavır takındığı gözlemlense de insan beyni hayvanların çok ötesinde materyal kullanak bilinçli tavırlar sergilemekte dilini iletişim noktasında çok daha ileri seviyede kullanmaktadır. Bunu yapabilmesi içinde bilinç ve duygu gerekmektedir. Bazı hayvanlarda belirli düzeyde alet kullanımı ve basit düzeyde sesli iletişim görülmektedir. Ancak insanın evrildiği şempanzeler de dâhil olmak üzere hiçbir hayvan türünde alet kullanımı ve iletişim seviyesi ile ilgili olarak bir ilerleme gözlemlenmemektedir. İnsanı duyguların bir kısmının bazı hayvanlarda gözlemlenmesi bu duyguların onlardan tevarüs yoluyla alındığı anlamına gelmez. Çünkü onların sergilemiş oldukları tavır ve davranışlar tekdüzedir ve değişkenlik göstermez.³³

İnsan bedenlerinin inorganik maddelerden evrildiği bilinmektedir. Ancak bu evrilmenin gerçekleşebilmesinin ancak fizik yasalarının varlığı ile mümkündür. Aynı şekilde ancak belirli şartlar inorganik moleküllerin organik hale gelebilmesi için de kimyasal yasalara ihtiyaç vardır. Diğer taraftan basit organizmaların karmaşık organizmalara dönüşebilmesi için de evrim yasalarına ihtiyaç vardır. Organizmaların çok sayıda yavruları vardır. Bu yavrular bazı yönleriyle ebeveyninin özelliklerini taşıırken bazı yönleriyle de farklı özellikler taşırlar. Aynı şekilde onlarda sahip olacakları yavrularıyla bir takım benzer özellikler taşıırken bazı noktalarda farklılıklar yaşayacaklardır. Darwin, genlerdeki bu farklılaşımın insanın ortaya çıkmasına sebep olduğunu ifade etmektedir. Ancak Darwin'in yanıldığı bir nokta vardır. O da şudur: Düzenli kalıp mutasyonları yoktur. Ayrıca bir mutasyonun gerçekleşebilmesi için uygun ortamın olması şarttır. Darwin'in iddia ettiği evrim teorsinin gerçekleşebilmesi için fizik, kimya ve biyoloji yasalarına ihtiyaç vardır. Bu yasaları var edip yaşam için uygun ortam sağlayan güç ise Tanrı'dır.³⁴

İkincisi, evrimin biyolojik yasalarının basit organizmaları,

³³ Swinburne, *The Evolution of the Soul*, 196.

³⁴ Swinburne, *The Existence of God*, 170.

karmaşık organizmalar haline getirme meselesidir. Organizmaların birden çok üredikleri bilinen bir durumdur. Üreyen bireylerin birçoğu hem karakteristik anlamda hem de fizikî özellikler açısından anne-babalarından farklılık arz etmektedir. Söz gelimi uzun olan bir anne-babanın çocuğu kısa kısa olanın uzun olabilmektedir. Evrilme bir gelişme olarak değerlendirilirse ebeveyni kısa olanın evladının uzun olması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak uzun olan bir ebeveynin evlatlarının kısa olması nasıl izah edilemektedir? Aynı şekilde ailenin diğer fertleri de aynı ebeveynin çocukları olmalarına rağmen farklı karakterlere sahip olmaları da insanın tüm özelliklerini evrilme yoluyla elde etmediğini göstermektedir. Darwin'in yaşamın itici gücü olarak görüğü "mücadele" ruhu bazı bireylerde görünürken bazılarında görünmemektedir. Yaşama mücadele ederek tutunan bir ormanizmanın çocuğunun da mücadelecisi bir ruha sahip olması gerekmektedir. Gerek anne karnında gerekse doğum sonrası şartlara ayak uyduramayarak ölen bireyler ebeveyninin sahip olduğu mücadelecisi genlere sahip olamamıştır. Anlamına gelmektedir. Bu da bir gerileme anlamına gelmektedir.³⁵

Biz, insan bedeninin inorganik maddelerin doğal yolla evrilmesi şeklinde gerçekleştiğini biliyoruz. Ancak bu evrilmenin gerçekleşebilmesi için bir takım fizikî yasalara ihtiyaç vardır. Bu yasalara sahip olan evrenin içerisinde birtek dünya vardır. Aynı şekilde bu fizik yasalara eşlik eden kimyasal yasalar da vardır.³⁶ İddia edildiği gibi insan bedeninin evrildiği düşüncesi kabul edilse dahi bu fiziksel, kimyasal yasaların insanın evrilmesine nasıl ve niçin zemin hazırladığı bir muamma olarak kalacaktır. Aynı şekilde fizik bilim insanları ağırlıklı olarak evrenin onbeş milyar yıl önce büyük bir patlama ile meydana geldiğini dile getirmektedir. Burada cevabı aranan soru şudur: Bu patlama esnasında oluşan yasaların insan vücudunun oluşumuna sebep olan şey nedir? Bu bilimin cevap veremeyeceği kadar büyük ve zor bir sorudur. Bu soru ancak Tanrı ile anlamlı

³⁵ Swinburne, *The Existence of God*, 170.

³⁶ Swinburne, *The Evolution of the Soul*, 13.

hale gelir.³⁷

Swinburne'e göre evren çok hassas ayarlarla dizayn edilmiş durumdadır. Şans ve tesadüfün etkin olması söz konusu olmadığı gibi Hume gibi isimlerin dile getirmiş olduğu determinist anlayışın tezahürü olarak zorunlu gereklilikte söz konusu değildir.

1.1.Fine Tuning (İnce Ayar)

Başlangıç koşulları ve sonradan doğa yasaları olarak nitelendirilen sistemin insan bedenlerini oluşturması mümkün değildir. Eğer başlangıç koşullarının insan bedeninin oluşumuna izin verdiği ispatlanabilirse o zaman evrim için koşulların var olduğu kabul edilebilir. Bunun aksine sadece çok kısıtlı birtakım yasaların başlangıç koşullarına izin veriyorsa o zaman evrenin "ince ayarlı" olduğu gerçeği ortaya çıkacaktır. Çünkü temel yasalar ve başlangıç koşulları (fotonlar, elektronlar, leptonlar, mezonlar, baryonlar, protonlar ve nötronlar) büyük patlamadan hemen sonra madde-enerjinin hızı, yoğunluğu ve izotropi derecesi gibi koşullar tam olması gereken orandadır.³⁸

Yasaların sabiteleri ve başlangıç koşullarının sahip olduğu ihtimallerin sınırlı olması gerekiyordu. İhtimallerin çoğalması insan bedenlerinin oluşumunu zayıflatacaktı. Çünkü karbona dayalı bir yaşamda hidrojen, oksijen ve azot başta olmak üzere diğer tüm elementlerin kombinasyon içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Özellikle karbonun diğer elementlerle etkileşimi dikkate alındığında olasılıkların çoğalması insan bedeninin oluşumunu engellemesi kaçınılmaz görünmektedir. Karbon hidrojen, nitrojen ve oksijen ile birlikte karmaşık moleküller oluşturabilir. Ayrıca iskelet yapısını oluşumu için kalsiyum ile de orantılı bir etkileşim yaşaması gerekir.³⁹

Karbonun yaşam için hayati rolünü ortadan kaldırmak için

³⁷ Swinburne, *The Existence of God*, 171.

³⁸ Swinburne, *The Existence of God*, 172.

³⁹ Swinburne, *The Existence of God*, 173.

dillendirilen bir yaklaşım vardır. O da: Silikondur. Çünkü silikon karbondan daha fazla vardır ve karbon gibi diğer moleküllerle etkileşim yaşayabilmektedir. Bu ihtimal, karbonun yaşam için yaşamış olduğu hassas etkileşim düşüncesini ortadan kaldıracaktır. Dört temel kuvvet ve temel parçacıkların birleşimi dikkate alındığında karbon ve oksijen başta olmak üzere büyük kimyasal elementlerin kuvvetleri ve parçacık kütlelerinin dar kalıplar içerisinde olmaları gerekmektedir. Yoksa *Pauli ilkesi*⁴⁰ geçerli olmak zorundadır. Bu ilkeye göre bir atom aynı türden yalnızca bir parçacığın kuantum durumunda olabilir. Bir atomun elektronları için yalnızca az sayıda enerji olasılığı vardır ve herbir durum için az sayıda elektron bulunabilir. Kuantum teorisinin temel yasaları elektronların üzerine baskılama yapmaz iken Pauli ilkesi elektronların “kabuklarda” düzenleme yapmasını sağlar. Bu yüzden çekirdeği çevreleyen çok sayıda elektron tarafından çok yüksek olasılarda atomlar oluşabilir. “Dışlama yoksa kimya yoktur.” Prensibinden hareketle ancak farklı yapıların inşa edilebilmesi için bolca olasılığın olması gerekmektedir. Bunun için atomların iyi tanımlanmış merkezi çekirdekler ve elektronlar arasında hareket alanı olması gerekir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta çekirdeklerin kararlılığıdır. Çünkü çekirdekdeki proton ve nötronları bir arada tutan güçlü bir kuvvet, protonlar arasında elektromanyetik itmeyi baskılayacak bir güç olmalıdır. Bu kuvvette meydana gelebilecek bir azalma hidrojen hariç diğer elementleri etkisiz hale getirir.⁴¹

Son zamanlardaki elde edilen verilere göre evren onbeş milyar yıl önce yoğun bir süreç geçirmiştir. Big bang olarak adlandırılan patlamanın ardından yerçekimi ve kozmolojik sabitelerin hızı, başlangıç hızından biraz daha fazla olsaydı yıldızlar ve ağır elementler oluşmazdı. Biraz daha az olsaydı o zamanda elementlerin soğuma-

⁴⁰ Nivaldo J. Tro, “Elementlerin Periyodik Özellikleri”, çev. Ahmet Mavi, *Genel Kimya*, ed. Ekrem Köksal vd. (Ankara: Nobel Yayınları, 2021), 304.

⁴¹ Swinburne, *The Existence of God*, 174.

sı gerçekleşmeden evrenin çöküşü gerçekleşirdi.⁴² Diğer yandan baryonların anti-baryonlara göre biraz fazlalığı vardı. Aşırı olanları hariç geri kalan kısmı madde-enerji halini aldı. Baryonlar yeteri sayıda olmamış olsaydı galaksiler ve yıldızların oluşması için yeterli madde olmazdı. Fazla olması durumunda ise aşırı radyasyon gezegenlerin oluşumunu engellerdi. Evrenin oluşumu doğru zamanda doğru yoğunlukta gerçekleşmek zorundadır. Bu da çok kısa bir zaman aralığı demektir. Swinburne, bu sabiteler üzerinden eğer var olan sabitelerin dışında bir oran olmuş olsaydı iddia edilen evrimleşmenin hâlâ devam ediyor olası gerektiğini ifade etmektedir. Zira bir şeyin başlangıcı hassas ayar gerektirdiği gibi sonucu da hassas ayar gerektirmektedir.⁴³

Swinburne, evrenin başlangıcının hassas bir şekilde ayarlandığını ve bir sonun gerçekleşeceğini bilardo masası analogisi üzerinden dile getirmektedir:

“Cam bir kapağın altına kapatılmış bir bilardo masası hayal edin. Toplar boşlukta hareket ediyorlar. Dışarıdan veya herhangi bir şekilde bir enerji transfeninin mümkünlüğünü de dikkate alarak çarpışma yasası gereği toplar hareket etmeye devam ediyor olsun. Bu hareket eden topların bir uyum içerisinde aynı hızda hareket etmeleri ancak harici bir güç tarafından ayarlanmaları ile mümkündür. Bir an için sürecin geriye doğru sonsuz bir zaman gerçekleştiği farz edilsin. O zaman sonsuz bir olasılıkların meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca dışarıdan müdahalenin olmaması durumunda topların sayılarında ne bir eksilme nede bir artma olabilir.”⁴⁴

Swinburne'ün bu analogiyle varmaya çalıştığı nokta şudur: Hava sızdırma ihtimali devre dışı bırakıldığında kapalı bir mekânda

⁴² Caner Taslaman, *Big bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011), 206.

⁴³ Swinburne, *The Existence of God*, 175.

⁴⁴ Swinburne, *The Existence of God*, 179.

topların hareket etmesini sağlayacak bir güç olmalıdır. Ayrıca bir düzen ve ayar görüntüsü vermemesi için sonsuz bir olasılıkta hareket seçeneği olması gerekmektedir. Diğer yandan var olan topaların azalmaması ve çoğalmaması gerekmektedir. Eğer bir azalma ve çoğalma söz konusu ise bu durum dışarıdan bir müdahalenin olduğu ve başlangıçta bir hareket ettiricinin varlığı olduğu anlamına gelecektir. Yani masanın başlangıcı, devamlılığı ve sonucu bir plan dâhilinde hareket etmektedir.

Swinburne, kuantum teorisine göre atomların hareketlerinde belirsizlik ve keyfilikten daha ziyade bir kararlılığın olduğunu ifade etmektedir. Ona göre maddenin ihtiyaç duyulan maddelerle kolayca birleşimine izin veren bir kimyaya ihtiyaç vardır. Evrenimizde çekirdeklerin taşımış olduğu yük ve çekirdeğin etrafındaki yük dengeleyici elektronların düzenlemeleri birbirinden farklı kimyasal maddeler tarafından Pauli ilkesi tarafından güvence altına alınmıştır. Daha basit düzeyde bir evren ve daha az basit düzeyde kuvvetlerin olduğu bir ortamda birliktelik ruhunun gerçekleşmesi kabul edilse dahi böylesine karmaşık evrenin kendi kendine oluşması ve insan bedenlerinin üretecek noktada olması ince bir ayarı gerektirmektedir.⁴⁵ Swinburne, evrenin insan için ayarlandığını kanıtlama adına John Leslie'nin "vişne" "kiraz" analogisini örnek olarak göstermektedir. Analojiye göre vişne ve kiraz ancak yakından bakıldığında birbirinden fark edilebilir. Uzak mesafeden bunları birbirinden ayırt etmek zordur. Vişne kirazlardan daha uzak mesafededir. Aynı zamanda birçok kiraz seçeneği varken bir tane vişne seçeneği vardır. Şimdi bir dart atıcısı kasıtlı bir şekilde vişneyi hedef olarak vuruyorsa bu durum atıcının vurduğu hedefin diğerlerinden farklı olduğunu bildiğini gösterir.⁴⁶ Bu analogi üzerinden Swinburne, insan bedeninin varlığını e, teizmin iddiasını h doğal yasalara uygun bir evrenin varlığını da k olarak formülize etmektedir. P (e/h&k) üze-

⁴⁵ Swinburne, *The Existence of God*, 184.

⁴⁶ John Leslie, "Anthropic Principle, World Ensemble Design", *American Philosophical Quarterly* 19 (1982), 141-152.

rinden tanrısız bir evrende insan bedenlerinin oluşması a priori olarak imkânsızlığını dile getirmektedir.⁴⁷

Swinburne'ün ince ayar ile alâkalı yapmış olduğu analogjilerle varmaya çalıştığı nokta şudur: Uсталık ve meharet ince işçilikte ve ayrıntıda gizlidir. Ayrıntıya gösterilen ihtimam ilgi ve alâkayı gösterdiği gibi aynı zamanda da güç ve tecrübeyi yansıtmaktadır. Evren dikkatle incelendiğinde görülecektir ki hiçbir şey ihmal edilmemiş, gözden kaçırılmamıştır. Bu da tüm bu olup bitenlerin hem bir güç tarafından gerçekleştirildiğini hem de gerçekleştirenin gücünü göstermektedir.

1.2. Big Bang Modeli

Evrenin yapısına yönelik yapılan tartışmanın odağında onun düzen/düzensizlik sonucu meydana gelmesi vardır. Düzenlilik kozmu tanımlarken düzensizlik de kaosu ifade etmektedir. Dolayısıyla düzenli var oluşu ifade etmesi açısından big-bang teorisinin büyük bir önemi vardır.⁴⁸ Big-bang teorisi genişleyen evren anlayışına dayanmaktadır. Teori, evrenin sonlu bir geçmişte aşırı sıcak ve yoğun bir noktadan patlama sonucu meydana geldiğini iddia etmektedir.⁴⁹ Hubble, bir galaksinin uzaklığı ile kırmızılığı arasında bir orantının olduğunu farketti.⁵⁰ Rus asıllı Amerikalı fizikçi ve gökbilimci George Gamow tarafından 1948'de yapmış olduğu çalışmada düzenli bir şekilde genişlediğini keşfetmiştir. Bu genişlemeyi de balon üzerine konulan noktaların balonun şişme sonucunda birbirlerinden düzenli bir şekilde uzaklaşmalarını örnek göstermektedir.⁵¹

Big-bang teorisini savunanlara göre evren büyük bir patlama

⁴⁷ Swinburne, *The Existence of God*, 184.

⁴⁸ Ferit Uslu, *Tanrı ve Fizik: Büyük Patlama ve Öncesi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), 7.

⁴⁹ Ralph Alpher - Robert Herman, *Genesis of the Big Bang* (New York: Oxford University Press, 2001), 29.

⁵⁰ Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, çev. Barış Gönülşen (İstanbul: Alfa Bilim, 2017), 58.

⁵¹ Roger Penrose, *Kralın Yeni Usu*, çev. Tekin Dereli (Ankara: Tubitak Yayıncılık, 1989), 395.

sonucu meydana gelmiştir. Bu patlama 10^{60} ta 1 oranında farklı olsaydı şu anda var olan evrenin olma imkânı olmayacaktı.⁵²

Swinburne, tüm nesnelere doğa yasalarına uygunluğu birbirleriyle aynı güç ve yükümlülükler sahip olan türlerden meydana gelmesi gerektiğini ifade etmektedir. S-P-L(substances/madde, powers/güç and liabilities/sorumluluk) modeline göre maddelerin sahip olduğu yetki ve sorumluluklara dayalı bir üreme gücü vardır. Bir maddenin sahip olduğu özellikler, kendinden var olduğu maddenin aynı özelliklere sahip olması ile mümkündür. Mesela, bir nötronun bozulmasıyla bir proton üretilirse o zaman protonun sahip olduğu güç ve yükümlülükler nötrondan kaynaklanıyor demektir. Evrenin başlangıcı ile alâkalı olarak ortaya atılan iki teori vardır. Birincisi, başlangıcsız ve çoklu bir çoğalm sistemidir. İkincisi ise başlangıçlı ve tekli bir çoğalm sistemidir. Birinci teori doğru kabul edildiğinde birden çok madde modeli olması gerekirdi. Bu durumda evrenin yapısında bir bütünlüğün oluşmasını engellerdi. Oysaki evrenin tekli modeliyle bir noktadan ve başlangıçlı bir şekilde meydana gelme olasılığı birinci teoriden çok daha güçlüdür.⁵³

Evrenin başlangıcında ilk olarak çok az türde bozulma ve yeniden donatılma kabiliyeti vardı. İkinci olarak evrenin yaşının sonsuzluğu kabul edildiğinde mevcut türlerin sahip oldukları özellikleri almış oldukları atalarının bu özelliklere nasıl sahip oldukları bir muamma olarak kalmaya devam edecektir. Kozmolojinin şu anki durumundan çıkarılacak sonuç evrenin bir başlangıcının olma ihtimalinin sonsuz yaş ihtimalinden çok daha olası olmasıdır. Yeni veriler olasılıkları değiştirebilir. Ancak ilgilenilmesi gereken nokta ortaya atılan teorilerin doğruluğundan ziyade onların ne kadar olası olduğudur. A priori olarak Tanrı yoksa o zaman evren çok az türden oluşan tözlerden meydana gelmek zorundadır. Evrenin bir başlangıcının olması teorisi basit bir maddeden meydana gelmesi bir-

⁵² Paul Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik* (İstanbul: Alfa Bilim, 2014), 237.

⁵³ Swinburne, *The Existence of God*, 162.

den çok maddeden meydana gelme olasılığında daha güçlüdür. Çünkü uzamsız bir noktadan başlangıç- ki yine bir başlangıç düşüncesi kaçınılmaz oluyor- böyle bir anlayışın uzamsız tözler üretmeyeceği gerçeğidir.⁵⁴

Başlangıç noktasında güç ve yükümlülüklerle sahip birçok tözün var olduğunu iddia eden teori, olasılık imkânı çok düşük olan bir tesadüf teorisi. Böyle bir tesadüf dahi bir açıklama gerektirir. Nasılki bir ülkenin parası aynı desen ve özelliklere sahip ve aynı kalıptan çıkması gerekiyorsa, aynı içerik ve şekil ve renklendirmeye sahip birçok resim aynı ressamı gösteriyorsa, aynı güçlere sahip fiziksel nesnelere ortak bir kaynaktan türediğini gösterir. Dolayısıyla S-P-L doğa kanunlarına göre Tanrısız evren yasalarının olması pek olası değildir.⁵⁵

Evrenin yapısı, insanlar tarafından fark edilebilecek kadar basit ve düzenli olmalıdır. Yapılan binalarda kullanılan tuğlaların arasına konulan harcın tuğlaları birbirine yapıştırma görevi olduğu kadar aynı zaman alttaki tuğlaların üzerine binen basıncı azaltma görevinin olduğu gibidir. Tanrı da evrende olağanüstü şeyleri basit, anlaşılır ve güvenilir olacak şekilde yaratmaktadır.⁵⁶

İçerisinde bulunduğumuz evrenin dışında başka evrenler bulunabilir. Birden çok evrenin bulunması ateistik bir sonuç oluşturmaz. Zira birden çok evrenin var olması ve bu evrenlerin bir sistem halinde hareket etmeleri onların bir sistem koyucu tarafından organize edildiklerini gösterir. Evrenimizin mevcut yasaları ile uyumlu olması onların evrenimizle aynı tözden meydana geldiklerini gösterir. Diğer evrenlerin evrenimizden “tomurcuklandığını” gösterir. Dolayısıyla çoklu evren olarak nitelendirilen evrenler kümesi gerçekte tek bir evren olarak değerlendirilebilir.⁵⁷

⁵⁴ Swinburne, *The Existence of God*, 163.

⁵⁵ Swinburne, *The Existence of God*, 164.

⁵⁶ Swinburne, *The Existence of God*, 164.

⁵⁷ Swinburne, *The Existence of God*, 165.

Swinburne, Tanrısız bir evrenin basit yasalarla yönetilmesinin imkânsızlığını savunmaktadır. Ona göre evrenin Tanrı tarafından yaratıldığına dair güçlü olasılıklar vardır. Swinburne düşüncesini kanıtlamak için şöyle bir hipotezleri sürmektedir: Dünyanın düzeni e ile temsil edilsin ve teizmin hipotezi h karmaşık bir evrenin var olma düşüncesi ise k olsun. Tanrı'nın varlığını, evrenin salt varlığından daha olası olduğunu göstermek için $P(h \& k)$ ancak $P(e \& k) > P(e \& k)$ ise $P(h \& k)$ değerini aşacak demektir. Mevcut h, e ve k üzerinden hareket edilecek olursa dünyadaki düzenin varlığı bir Tanrı'nın olmamasından daha olası ise bu durum Tanrı'nın varlığını doğrular. Eğer bir Tanrı varsa o zaman dünya da bir düzenin olma olasılığı daha yüksek olur.⁵⁸

Evrenin düzeninde hayranlık uyandırıcı bir var oluş ve birbirini tamamlama göze çarpmaktadır, teleolojik delili güçlü kılan şey evrendeki bu düzenliliğin görülebilmesidir. On sekizinci yy. düşünürleri bu birlikteliği çok önemsemişlerdir. Özellikle insan, hayvan bedenleri ve bitkilerin yapıları görülen ince ve tutarlı hareketler. Bu hayranlığı daha da artırmıştır. Özellikle William Paley'in (1743-1805) *Natural Theology*'sinde göz, kulak, kas ve kemikler üzerinden karşılaştırmalı anatomik ayrıntılar üzerinde durarak bu kadar hassas ayarlanmanın kendi kendine olacağını ifade etmektedir. Aynı şekilde David Hume'da *Diyaloglar*'da Cleanthes'in ağzından bu tür örnekler vermektedir.⁵⁹

Big bang teorisyle yaşam koşullarının oluşumu arasında sıkı bir ilişkinin olduğu ortak bir kanaat gibi görünmektedir. Ancak ateistik düşünce taraftarları bunun evrim sürecinin bir yansıması olarak değerlendirip bu durumun Tanrı ile irtibatlandırılmayacağını dile getirmektedir. Ancak Swinburne'e göre bu süreç çok komplike bir şekilde her şey tam da olması gerektiği gibi olmuşsa bunun tesadüfen oluşması mümkün değildir. Ona göre evrimcilerin düşüncesi-

⁵⁸ Swinburne, *The Existence of God*, 166.

⁵⁹ Swinburne, *The Existence of God*, 167.

lerinin doğruluğu bir an için doğru kabul edilse bile bu evrim sürecinin bile istenilen düzeyde ilerleyebilmesi içinde yine bir ayarlayıcıya ihtiyaç vardır.

1.3. Antropik İlke

Antropik (insancı) ilke evrenin yapısının insan yaşamı için uygun hale getirilmesidir. Geleneksel dönemde evrenin insan için oluşturulduğu anlayışı hâkimdi. Lakin aydınlanma dönemi ile birlikte ateistik düşünce temelli mekanistik bir evren anlayışı baskın hale geldi. Bununla birlikte son zamanlarda yapılan çalışmalarda elde edilen veriler mekanistik evren anlayışının gerilemesine neden olmuştur. Gerek görelilik gerekse kuantum mekaniğinin yapısal nitelikleri yeni değerlendirmeleri zorunlu kılmaktadır. Çünkü maddenin mekanistik anlayışın tarif ettiği gibi pasif bir şey olmayıp kendi içerisinde hareket sahibi olduğunun anlaşılması onun bir amaç içinde hareket ettiği gerçeğini bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır.⁶⁰

Swinburne, evrenin yaşam koşullarına sahip bir şekilde ayarlandığını ifade ederek büyük patlama sırasında madde-enerji miktarının olduğundan biraz daha farklı bir düzeyde gerçekleşmiş olsaydı gezegenimiz yaşam koşullarına sahip olamayacağını ifade etmektedir.⁶¹

Antropik ilke evrende var olan sistemi var olan şeylerin “niçin” var olduğunu sorgulamaktadır. Aynı şekilde Swinburne'de dünyanın neden var olduğunu, iddia edildiği gibi -eğer varsa- hayvanlar ve insanların evrimleşmesini sağlayan şartların niçin sadece dünyada olduğunu ve niçin evrimleşme hayvanlarda belirli düzeyde kalıp insanlarda daha üst seviyelere çıktığının cevabının verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu kadar üst düzey birlikteliğin kendiliğinden

⁶⁰M. Sait Kurşunluoğlu, *İnsan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke* (Ankara: Elis Yayınları, 2006), 38.

⁶¹ Richard Swinburne, “Arguments for The Existence of God”, ed. Phillips Griffiths (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 129.

meydana gelmesi imkânsızdır. Bu kadar niçinlerin en mâkul açılımı Tanrı hipotezindedir.⁶² Çünkü akıllı bir yaşamın ortaya çıkabilmesi için güçlü ve cömert bir yaratıcıya ihtiyaç vardır. Bu durum hem Tanrı'nın varlığını kabul etmeyi hem de böylesine kompleks sitemin bir güç tarafından meydana getirilme düşüncesini kolaylaştıracaktır.⁶³

Swinburne'e göre evren tüm koşullarıyla yaşam için hazırlanmış durumdadır. Çoklu dünyalar hipotezi üzerinden farklı yaşam alanları aramak ve bulmak içerisinde yaşamış olduğumuz evrenin ve daha özelde dünyanın kendiliğinden bu noktaya geldiğinin kanıtı olmayacaktır. Zira bir düzenli yapı başka bir düzenli yapının rastgele oluştuğunun kanıtı olamaz. Aksine aynı özelliklere sahip binalar aynı mimar tarafından yapıldığının kanıtı olabilir.

1.4. Güzellik Argumanı

Frederich Tennant'a (1866-1957) göre teleolojik delilinin en önemli dayanak noktalarından bir evrende var olan güzelliklerdir. Çünkü var olan herşeyde estetik ve güzellik söz konusudur. Güzelliğin ve estetiğin Tanrı ile bağı koparıldığında gösterilebilecek nedenlerin çeşitli olması kaçınılmaz olacaktır.⁶⁴

Paley'in de dikkat çektiği üzere evrende mükemmel bir organik adaptasyon söz konusudur. Bu güzellik bitkilerde hayvanlarda hem buldukları ortam uyum şeklinde hem de varlıkları devam ettirebilmek için gerekli donanıma sahip olmakla beraber estetik açıdan da herbiri farklı görsellikler sunmaktadırlar. Tüm bunların var olabilmesi ancak onları bir kompozisyon içerisinde resmedebilecek bir ressam sayesinde olabilir.⁶⁵

⁶² Richard Swinburne, "Evidence for God", *Beyond Reasonable Doubt*, ed. Gillian Ryeland (Norfolk: The Cantenbury Press, 1991), 3.

⁶³ Richard Swinburne, "Argument from the Fine-Tuning of the Universe", *Physical Cosmology and Philosophy*, ed. John Leslie (New York: Macmillan, 1990), 154.

⁶⁴ Fredeich Tennant, *Philosophical Theology*, II/90.

⁶⁵ William Paley, *Natural Theology: Or, Evidence of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*, ed. Matthew Eddy - David M.

Swinburne'de Tennant'ın güzellik konusundaki yaklaşımını önemsemektedir. Evren canlı, cansız tüm varlıklarıyla estetik bir tablo görünümdedir. Böylesine mükemmel bir tablonun ressamsız izilebilmesini izah edebilecek yaklaşım söz konusu değildir.⁶⁶ Ayrıca güzelliğin bir de nesnellik tarafı söz konusudur. Herhangi bir yerde bir tabiat olayının etkisiyle oluşmuş bir Şekil bulunabilir. Ancak oluşan bu Őeklin geniş alanlara yayılması ve içerisinde bulunduğu ortam ve Şartlara uyumlu ve faydalı olması bir bilinç gerektirir. Diğer taraftan estetik değer ile o estetik değeri algılayabilecek zihnin ve organların bir uyum içerisinde olması gerekir. Algılayabilecek bir zihnin ve organın olmadığı bir ortamdaki var olan estetiğin bir anlamı olmayacaktır. Dolayısıyla güzelliğin oluşabilmesi tüm bileşenlerin varlığını gerektirmektedir. Bunu da ancak tüm bileşenleri olması gerektiği gibi ve olması gerektiği anda var eden bir yaratıcı var edebilir.

Sonuç

Evrenin yapısı üzerinden yapılan tartışmalar kadim zamanlardan günümüze kadar devam etmektedir. Bu tartışmaların temelini de evrenin nasıl oluştuğu dşnesi oluşturmaktadır. Alt katmanlarda çeşitlenmeler olsa da genel itibariyle iki yaklaşım etrafında Őekillendięi görülmektedir. Birincisi evrenin ve daha sonraki aşamalarda yaşamın tamamen Şans ve tesadüfe dayalı olarak kendiliğinden ortaya çıktığı yönündedir. İkincisi ise herŐeyin bilinçli ve kudretli bir güç tarafından belirli bir maksat için tasarlanarak var edildiği Őekindedir.

Son zamanlarda evrenin yapısına yönelik olarak determinist yaklaşım ve yaşamın kaynağına yönelik olarakta ortaya atılan evrim teorisi Tanrı dşnesini bir ara geri plana çekmiştir. Ancak gerek determinist yaklaşım gerekse evrim hipotezi savunucuları, dile ge-

Knight (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2006), 107.

⁶⁶ Swinburne, *The Existence of God*, 190.

tirmiş oldukları düşüncelerinde, eşyanın harekete geçirme gücü ve birlikteliği sağlama noktasında oluşan birtakım boşlukları giderme noktasında yetersiz kalmışlardır.

Swinburne, evrenin ve yaşamın her şeye gücü yeten ve bilinçli bir Tanrı tarafından yaratıldığını iddia etmektedir. Onun vurgulamaya çalıştığı şey evrenin ve yaşamın kaynağına yönelik olarak dile getirilen yaklaşımların bir bütün olarak değerlendirilmesi dir. Çünkü bir yaklaşım yalın bir şekilde ele alındığında o yaklaşımın negatif tarafları göz önüne serilerek çürütülme yoluna gidilmektir. Onun için Swinburne, evrenin ve yaşamın kaynağına yönelik olarak gerek evrenin ve yaşamın tüm unsurlarının sergilemiş oldukları düzen ve gayelilik, gerek ince ayara dayalı olarak tüm sistemin çok hassas dengeler üzerine kuruluşu, gerek big bang teorisinin evrenin ve yaşamın bir başlangıcının olması ve bunun da bir son getireceği düşüncesi, gerek Antropik ilkenin dile getirmiş olduğu her şeyin insan yaşamı için uygun hale getirilmesi ve tüm bunların insanın duygularına hitap edecek şekilde mükemmel bir güzelliğe sahip olması üzerinden değerlendirmektedir.

Sonuç olarak şu ifade edilebilir ki evrenin ve yaşamın Tanrı ile olan ilişkisi çok boyutludur. Bu ilişkinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilmesi için kapsayıcı bir anlayışa ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Alpher, Ralph - Herman, Robert. *Genesis of the Big Bang*. New York: Oxford University Press, 2001.
- Aquinas, Thomas. *Summa Theologia*. çev. by Fathers of the English Dominican Province, Ohio: Public Domain, 1947.
- Aristoteles. *Fizik*. çev. Babür Saffet. Ankara: YKY Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1993.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 12. Basım, 2009.

- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2007.
- Barbour, Ian G. *Bilim ve Din: Çatışma Ayrışma Uzlaşma*. çev. Mübariz Camal - Nebi Mehdi. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Cicero, Marcus Tullius. *Tanrıların Doğası*. çev. Çiğdem Menzilioğlu. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2012.
- Collins, Robin. "Evidence for Fine -Tuning". *God and Desing*. ed. Neil A Manson. New York: Routledge, 2003.
- Davies, Paul. *Tanrı ve Yeni Fizik*. İstanbul: Alfa Bilim, 2014.
- Fredeich Tennant. *Philosophical Theology*. New York: Cambridge University Press, 1928.
- Hawking, Stephen. *Zamanın Kısa Tarihi*. çev. Barış Gönülşen. İstanbul: Alfa Bilim, 2017.
- Hume, David. *Din Üstüne*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: İmge Yayınları, 1995.
- Hume, David. *İnsanın Doğası Üzerine Bir İnceleme*. çev. Ergün Baylan. Ankara: BilgeSu, 2009.
- Kurşunluoğlu, M. Sait. *İnsan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke*. Ankara: Elis Yayınları, 2006.
- Leslie, John. "Anthropic Principle, World Ensemble Design". *American Philosophical Quarterly* 19 (1982), 141-152.
- Paley, William. *Natural Theology: Or, Evidence of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*. ed. Matthew Eddy - David M. Knight. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2006.
- Penrose, Roger. *Kralın Yeni Usu*. çev. Tekin Dereli. Ankara: Tubitak Yayıncılık, 1989.
- Platon. *Phaidon*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Platon. *Timaios*. çev. Erol Güneş - Lütfi Ay. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.

- Platon. *Yasalar*. çev. Candan Şentuna - Saffet Babür. İstanbul: Kambalacı Yayıncılık, 2012.
- Reçber, Mehmet Sait. “Tanrı’nın Varlığının Delilleri”. *Din Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Swinburne, Richard. “Argument From the Fine-Tuning of the Universe”. *Physical Cosmology and Philosophy*. ed. John Leslie. New York: Macmillan, 1990.
- Swinburne, Richard. “Arguments for The Existence of God”. ed. Phillips Griffiths. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Swinburne, Richard. “Evidence for God”. *Beyond Reasonable Doubt*. ed. Gillian Ryeland. Norfolk: The Cantenbury Press, 1991.
- Swinburne, Richard. *The Evolution of the Soul*. Oxford [England]: New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1997.
- Swinburne, Richard. *The Existence of God*. Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 2004.
- Taslaman, Caner. *Big bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.
- Tro, Nivaldo J. “Elementlerin Periyodik Özellikleri”. çev. Ahmet Mavi. *Genel Kimya*. ed. Ekrem Köksal vd. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.
- Uslu, Ferit. *Tanrı ve Fizik: Büyük Patlama ve Öncesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Yaran, Cafer Sadık. *Klasik Metinlerle Din Felsefesi*. Samsun: Etüt Yayınları, 1997.
- Yasa, Metin “Panenteizmin Tarihsel Ardalını Üzerine” (Samsun: *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, 18,19, 131.

Teleological Evidence and Its Insurance According to Richard Swinburne

Summary

As with any philosophical approach, we see the foundations of teleological evidence in Ancient Greece. During this period, two concepts formed the basis of the discussions of natural philosophers on the concept of the universe and existence: Chaos and cosmos. While atheistic philosophers claim that the universe was formed by chance as a result of chaos or in the context of a cause-effect relationship due to the principle of causality, according to theist philosophers who claim that the universe was purposefully created for a purpose, the universe is a structure created by God

In ancient Greece, the claim that the universe was created as a result of a design is one of the most important names of Platon (died in BC 347) is coming. Platon states that during his teenage years he questioned the reason for everything, how they exist, how/why they disappear, and investigated the reason for this beauty and harmony in the universe. Another philosopher who opposes the idea that the universe came into being as a result of a coincidence is Aristotles. Aristotles (d.M.D,322) defines God as the immobile mover. According to him, the universe we live in exists and is real. The movement is either spontaneous or with an external force. Since an inanimate and soulless object cannot give itself movement, it is God who provide this movement.

One of the names that make approaches about teleological evidence in modern periods is Richard Swinburne. Swinburne, in particular, examines the approaches expressed towards the existence of God in his work "Existence of God". Although it is claimed that it has lost its popularity for a while, we believe that it would be useful to evaluate the approaches expressed together in terms of teleological evidence, which has been intensively evaluated recently, and to better understand their deciphering.

According to Swinburne, there is a strict relationship between spatial order and temporal order. Decisively, there is a relationship between spatial order and temporal order. Everything that exists is moving in a sequential order. This layout gives the appearance of a town with all the roads connected at right angles, or a library lined up according to the alphabetical order of the names of the authors.

Swinburne states that the universe is arranged in a way that has living conditions, stating that if the amount of matter-energy had occurred at a slightly different level than it was during the big bang, our planet would not have had living conditions. According to Swinburne, the universe is prepared for life with all its conditions. Searching and finding different habitats through the multiple worlds hypothesis will not prove that the universe we have lived in, and more specifically the world, arrived to this point spontaneously. Because one regular structure cannot be a proof that another regular structure is randomly formed. On the contrary, buildings with the same characteristics can be evidence that they were built by the same architect

Swinburne claims that the universe and life were created by an omnipotent and conscious God. What he is trying to emphasize is the evaluation of the approaches expressed towards the source of the universe and life as a whole. Because when an approach is considered in a simple way, it is to go down the path of refutation by considering the negative sides of that approach. Therefore, Swinburne evaluates the origin of the universe and life on the basis of the order, the finality of all the elements of the universe and life, the establishment of the whole system on very delicate balances based on fine-tuning, the idea of the big bang theory -that the universe and life have a beginning and an end-, the anthropic principle according to which everything is adapted to human life, and finally, that all of this is of perfect beauty to appeal to human emotions.

Keywords: philosophy of religion, teleological evidence, Richard Swinburne, order, harmony